

**DİVANINDAN HAREKETLE
KOCA RÂĞIB PAŞA’NIN ŞİİR ANLAYIŞI¹**

Semra TUNÇ²

ÖZET

Onsekizinci yüzyılın Nedîm ve Şeyh Gâlib’le birlikte büyükleri içinde anılması gereken, hikemî şiirde üstat şairi Koca Râğib Paşa (1699–1763) aynı zamanda valilik, reisülküttâblık, sadrazamlık gibi çeşitli görevler de yapmış başarılı bir devlet adamıdır. *Divan*’ı yanında Münşeât’ı ve başka eserleri de olan Koca Râğib Paşa’nın birçok beyti atasözü gibi dillerde dolaşır olmuştur.

Çalışmamızda Râğib Paşa’nın şiirlerindeki fikrî ve hikemî yönden ziyade, bu fikir ve hikmeti ifadeye kullandığı araç olan söz ve hususiyle şiir görüşü ele alınacaktır. Bir şair olarak Râğib, *şiir hakkında neler söylemiş, ona göre şiir nedir, ne olmalıdır ve kendi şiirini nasıl değerlendirmektedir* gibi soruların cevaplarını bizzat şiirinde araştırdık.

Anahtar Kelimeler: Koca Râğib Paşa, Klasik Türk şiiri, 18. yüzyıl Türk şiiri

**BASED ON HIS DIVAN
THE POETIC CONCEPTION OF KOCA RÂĞIB PASHA**

ABSTRACT

One of the great poets of the eighteenth century together with Nedîm and Sheikh Gâlib and a master poet in aphorisms, Koca Râğib Pasha (1699–1763) was at the same time a successful statesman who assumed various positions as governor, chief secretary, and grand vizier. Besides his *divan* (compilation of poems), he also wrote various other works and many of his couplets became proverbs frequently used by the public.

Our paper will deal not with the ideas and wisdom in Ragip Pasha’s poems but rather the words that Ragip Pasha used as a tool in expressing these ideas and wisdom and especially his understanding of poetry. We sought answers to questions such as what Râğib said, as a poet, *about poetry, what poetry is according to him, what it must be and how he perceives his own poetry* in his own poems.

Key Words: Koca Râğib Pasha, classical Turkish Poetry, 18th Turkish Poetry

¹ “Onsekizinci Yüzyılda Nâbi Takipçisi Bir Şair: Koca Râğib Paşa ve Şiir Anlayışı” adıyla V. *Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*’nda [Uluslararası -Prof. Dr. Harun Tolasa Hatırasına, 16–18 Ekim 2009, Mardin Artuklu Üniversitesi: 11ss.] sunulan bildirinin makale olarak düzenlenmiş şeklidir.

² Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
setunc@selcuk.edu.tr

unsurlardan sakınmıştır. Tasvirlerinin temsillerinin çoğu darbimeseldir ve yorumlar doğrudan doğruya tabii çevreden alınmış canlı yorumlardır; şiirleri önceden tasarlanarak söylenmiş bir hava içerisinde değildir; kasıtsız tabii ve sade bir biçimde sunulmuştur.” (Gibb, 1999, s. 333). Yine aynı araştırmacı Râgıb Divanı'nı “büyük bir edebî geleneğin son sözleri” ve “Türk'ün İran'a elvedası” şeklinde vasıflandırır (Gibb, 1999, s. 336).

Gerçekten de Râgıb hikemî ekolü temsil etme yönüyle üstat aldığı Nâbî'yi aşan bir söyleyiş netliğini yakalamış şairdir. Bu yüzdendir ki birçok veciz ifade bulunan beyti/mısraı atasözü gibi dillerde dolaşır olmuştur.

Teknik olarak sınırları belirlenmiş bir edebî gelenekten etkilenerek gelişen ve dönem dönem kendine has unsurlarla da özgünleşen ve zenginleşen klasik Türk şiirinin modern anlamda belirli bir poetikasından söz etmek mümkün değildir⁶. Ancak bazı eserlerde ve divan dibacelerinde şiirin nasıl söylenmesinden ziyade ne olduğu ya da ne olması gerektiğine dair değerlendirmeler bulunmaktadır⁷. Bu söylemlerin ortak noktası şeklen muayyen sınırlar içinde söylenen sözün, çoğunlukla üslup ve mana yönüyle değerlendirilmesi, şaire veya şiire buna göre kıymet atfedilmesidir.

Koca Râgıb Paşa'nın genellikle fahiye diyebileceğimiz beyitlerinde görülen genel anlamda şiirle veya kendi şiiriyle ilgili değerlendirmelerini klasik Türk şiiri geleneği içinde, ancak mensubu şairlerin öne çıkardığı bazı vasıflarıyla farklılık arz eden hikemî tarzın ve kısmen sebk-i Hindî'nin⁸ özellikleri olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Bu tespitler çoğunlukla kendi şiiri ve şairliği ile ilgili olmakla birlikte, gerçekte onun şiir anlayışını yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. Kendisinin de;

Eger maksûd eserse mısra'-ı berceste kâfidir
‘Aceb hayretdeyim ben sedd-i İskender husûsunda
60, G 154/5⁹

şeklinde ifade ettiği gibi vecize niteliğinde pek çok beytinde hikmetli söyleyişin, az sözle çok şey anlatabilmenin esas olduğu açıktır.

Takdir edilir ki Râgıb'ın *şair, şiir, söz, fikir, düşünce, hayal, mana, kalem* gibi kelime ve mefhumlar etrafında kurulan beyitlerinde, temelde şiirle ilgili hususlar verildiğinden her bir unsuru tek tek ele alıp değerlendirmek tekrara düşülmesine sebep olacaktır. Bu yüzden alt başlıklarla tasnif yerine, tespit edilen hususları bir düzen içinde vermeye gayret edeceğiz.

⁶ Divan şiirinde poetika için bk: Menderes Coşkun, “Klasik Türk Şiirinin Poetika Üzerine” *Bilgi* (2011) 56:57-80.

⁷ Geniş bilgi için bk: Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dibâceleri*, s. 26-32.

⁸ Râgıb'da sebk-i Hindî tesirleri ile ilgili bk: Beyhan Kesik, “Koca Râgıb Paşa'nın Şiirlerinde Sebk-i Hindî Tesiri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (2009) 2: 150-169.

⁹ Örnek olarak alınan beyitlerde verilen **sayfa, şiir/beyit numarası** *Divan*'ın 1252/1836 yılı Bulak baskısına göredir. Ancak şiir numarası tarafımızdan verilmiştir. Gazel için G, kaside için K kısaltması kullanılmıştır. *Divan* baskısında; kaside, tarih ve tahmisler 2-16. sayfalarda bir bölüm, gazeller ise devamında yeni başlayan numarayla 2-71. sayfalarda bir bölüm olarak bulunmaktadır.

Şiiri; “*şi’r, nazm, gazel, beyt, suhan, elfâz*” kelimeleriyle karşılayan Râgıb, şiiri tavsif ve tarif ederken de “*pâk, rengîn, nâzık, ter, dil-güşâ, âteşîn, revnak, meyve-i ter, sebze-i ter, nev-‘arûs, Beyt-i Ma‘mûr, gülistân, berceste gül, berg-i sebz, gül-gonca-ı ra‘nâ, serv-i hırâmân, mülk, milket*” gibi sıfat ve benzetmelikler kullanmaktadır. Ayrıca şairi; “*şâ‘ir-i rengîn-edâ, ehl-i tab‘, ehl-i suhan, erbâb-ı suhan, nükte-senc, tab‘-ı nâzık, yekke-tâzân-ı suhan, Kelîm, Mesîh, husrev-i suhan, husrev-i milket-i dil-sûhtegân, husrev-i dârâ-şükûh-ı mülk-i ma‘nâ, keşşâf-ı rûşen-tab‘, vassâf-ı istignâ-pesend, tûtî-i tab‘*” gibi terkiplerle tavsif eden Râgıb Paşa, “*kalem (hâme, kîlk), hayâl, fikr (endişe, efkâr), ma‘nâ, hikmet, mazmûn, zemin açmak*” gibi kelime ve tabirlerle kurduğu beyitlerde özellikle kalemi teşhis ederek de şair ve şiire dair değerlendirmeler yapar.

Zaman zaman sanatlı söyleyişlerine rağmen Koca Râgıb’ın dili açık ve anlaşılırdır. Ancak Râgıb şiiri süsten, sanattan tamamen uzak da görmez. Tarzında her ne kadar fikir, mana ve hikmeti dile getiriş önemli olsa da ona göre şiiri alelade bir sözden ayıran ifade ve üslup güzelliğidir. Şair bunu taş ve cevherle örnekler. Alelade taş ile cevher/inci arasında en belirgin fark; cevherin/incinin taştan daha parlak oluşudur. Bunun gibi söze de söyleyiş güzelliğinden başka parlaklık ve değer veren bir şey yoktur. *Şiiri alelade bir sözden farklı kılan şiirde olması gereken söyleyiş güzelliği, üsluptur:*

Revnak olmaz suhana hüsn-i edâdan gayrı
Var mı seng ü güheriñ farkı safâdan gayrı
64, G 165/1

Şiirde seçilen kelimeler mana ile uygunluk arz etmelidir. Şiiri geline benzeten Râgıb; uygun giysi nasıl güzelliği artırır, söz gelinine de letafeti/hoşluğu manaya uygun seçilen kelimeler verir, der:

Hüsni bâlâter ider câme düşünce çesbân
Nev-‘arûs-ı suhana revnakı ta‘bîr virir
29, G 75/2

Yine *üslup güzelliğini* öne çıkaran şair, beyit kelimesini tevriyeli kullanarak her beytinin “Beyt-i Ma‘mûr” gibi baştanbaşa tezyin edildiğini, bu hâliyle beyitlerinin mana Mısır’ına “Yûsuf-ı Sâni” denilmeye layık olduğunu belirtir:

Müzeyyendir ser-â-pâ hüsn ile her beyt-i ma‘mûrum
Denilse Mısır-ı ma‘niye sezâdır Yûsuf-ı sâni
2, K /12

Şiir söylemek için yetenek, bilgi ve birikim yanında zamana ihtiyaç vardır. Bizzat tecrübeyle vardığı bu hükmü Paşa; aslında söz kıtlığı çekmediğini, yeni yeni şiirler söyleyebileceğini ancak işlerinin çokluğundan vakit bulamadığını işaret ettiği beytiyle vurgular:

Degil kaht-ı suhan tengî-i vakt eyler meger Râgıb
Kumâş-ı tâze nazmı kesret-i işgâlden gâlî
70, G 180/5

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 4, 2016, Sayfa 195-206

Şiirde hayâl zenginliği ve orijinalliği; şairde muhayyile gücü olması gerekir. Bu yönüyle de *şiir halis şarap gibi neşe vermeli ve kişide değişiklik yaratmalıdır.* Ancak bu hayâl zenginliği ve muhayyile gücünü şiirden anlayanlar takdir edebilir:

Bâde-i sâf-ı hayâlim neş'e-i nâbı virir
Râgıb insâf eylese şî'r-âşînâlardan biri
68, G 175/9

Hayâli, şiir formuna/mezmununa sokan kalem atıdır. Nasıl murat gelinine güzelliği, yaradılışın gül rengi verirse, kalem atının da yelesini hayâl taze ve canlı kılar:

Viren revnak 'arûs-ı kâma gülgûn-ı tabî'atdır
Mutarrâdır kümeyt-i hâmeniñ hayâlden yâli
69, G 180/4

Ancak, *kalemi harekete geçiren de hayâl ve düşüncedir. Kalem (şairin kalemi), hayâl sayesinde canlıdır.* Hayâl olmasa kalem düşünce minderini çürütür:

Teng oldu zemîn sıkleti def' itse münâsib
Râgıb kalemiñ minder-i endîşi çürütüdi
66, G 170/5

Şiir gönül açıcı ve cezâ edici olmalıdır. Aslında kaleme yüklediği bu sıfatla Râgıb, şiirinin bir özelliğini dile getirmekle birlikte, tanzîr edilmeye lâyık bir zemin şiir söylediğini de ima eder. Ayrıca, bu gönül açıcı şiirlerini dinlemek için Fars şairlerinden Tâlib'in¹⁰ ruhunun Âmul'den¹¹ Mısır'a¹² gelmesine şaşılmayacağını belirterek tarzıyla ilgili ipucu da vermektedir:

Edâ-yı dil-keş-i hâmeñle Râgıb
Açarsañ böyle bir rengin zemîn aç
11, G 24/6

Bu şî'r-i dil-güşâyı gûş için sad şevk ile Râgıb
'Aceb mi rûh-ı Tâlib gelse Mısır'a şehri-Âmul'den
54, G 136/7

Şiir marifettir, bilgi ister. Bilgi âlemi ise düşünce kılıcı ile fethedilir. Söz bilirlilik ülkesi, yani şairlik de bu âlem içinde kılıçla alınmış bir tımar değerindedir:

Ma'ârif 'âlemin teshîr iden şemşîr-i endîşem
İçinden bir kılıç tîmârıdır mülk-i suhandânî
2, K /14

¹⁰ *Tâlib-i Âmulî* (ö. 1626): Sebki Hindî şiir tarzının temsilcilerinden meşhur İranlı şair. Kendine has üslup geliştirerek klasik Fars şiirinden kopuşun öncüsü olan Tâlib, ezberinde çok şiir bulunduğu ve çeşitli mahfillerde okuduğundan dolayı "bülbül-i Âmulî" olarak da vasıflandırılmıştır.

¹¹ *Âmul*: Tâlib-i Âmulî'nin doğum yeri. İran'ın Mazenderan eyaletine bağlı bir şehir.

¹² Birçok bölgede çeşitli idari görevler yüklenen Râgıb 1744-48 yılları arasında Mısır valiliği de yapmıştır. İlgili beytin alındığı şiir de bu görevi esnasında Mısır'da söylenmiş olmalı.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 4, 2016, Sayfa 195-206

Şiir feyzin ürünüdür, ilham edilir. Bu ilhamın da muayyen yeri ve zamanı yoktur:

Olur gâhî muhayyel gâh olur Râgıb hoş-âyende
Degildir vâridât-ı feyz her dem bir hesâb üzre
60, G 152/9

Şiir rûhânî olmalıdır. Bilinen ve görülen şeylerin söylenmesi yerine mana âleminde haber vermelidir. Şairin elinde kalem, şiire tabir elbisesi giydirirken, aynı zamanda sihirbaz bir meşşâta gibi fikir bakirelerine/mana gelinlerine rûhânî güzellikler bahşeder:

Yahut meşşâta-ı câdû-yı hâmem itse ter-destî
Virir ebkâr-ı efkâra bu gûne zîb-i rûhânî
2, K /7

Şiir sihir gibidir. Kalem ise şairin elinde mucizeler yaratan araçtır. Râgıb kendini Kelîm'e kalemmini de onun elindeki asâya benzettiği beytinde Hz. Musa'ya Hakk'ın tecellisi ile şaire gelen ilham arasında ilgi kurar. Ayrıca, "i'câz" kelimesiyle de şiirle vahiy ve mucize arasında bir ilgi düşünülmüştür. Bu da hikmet şairi Râgıb'ın şiir anlayışının temelini teşkil eder. Şiir hakikatten haber veren İlahî bir ilhamdır:

Kelîmim hâmemiñ i'câzıdır ahbâb u a'dâya
Viren geh çâşnî-i ney-şeker geh hükm-i su'bânı
2, K /9

İderse nahl-bend-i kilik-i sihr-âsâr-ı endişem
Fezâ-yı pehn-i tahrîr üzre nev-tarh-ı hıyâbânı
2, K /5

Gazâl-i Çîne itdürmez hacâlet nâfe-güsterlik
İdince hâme-i mu'ciz-nigârım 'anber-efşânî
2, K /11

Şiir hakikat/hikmet olunca şairde de bu hakikati idrâk kudreti ve bu idrâkten zevk alma kabiliyeti olmalıdır. Ancak lezzeti yemekte rahatı cisimde arayanlar, sadece boğazını düşünenler bu idrâkin zevkine varamaz:

Lezzeti et'imede râhatı cisminde arar
Ne bilir neş'e-i idrâki nedir ehl-i şikem
49, G 124/8

Şair kıvrak zekâlı olmalı, "âyîne-i gîtî-nümâ – dünyayı gösteren ayna" gibi hakikati görmeli ve göstermelidir:

Ya mir'ât-ı safâ-ender-safâdır zihn-i derrâkim
K'odur âyîne-i gîtî-nümâya sûret-i sâni
2, K /3

Ben ol keşşâf-ı rûşen-tab'ım eyler hüsn-i takrîrim
Misâl-i âyet-i Nûr enfüs ü âfâkı nûrânî

Şair “tab’-ı nâzik”tir. Yaradılışındaki nezaket, kıvraklık ve kılı kırk yaran hayâli sayesinde benzersiz inciler, yeni mazmunlar bulan ve hoş bir tarzda sunandır:

Hayâl-i mû-şikâfım gevher-i ferdi ider kısmet
Sebük-rûhî-i tab’ım kûha itdirmez girân-cânî
2, K /2
Mey-i gülgûna revnak-bahş olur şeffâfî-i mînâ
Virir rengîn-edâyı tab’-ı nâzik tâze mazmûna¹³
59, G 151/2

Şairler hissediş yönüyle diğer insanlardan farklı ve üstündürler. İnce yaradılışlı bu kişiler, varlıkların ve hadiselerin ardındaki hakikati algılar ve bu farkındalıkla küçük bir olumsuzluktan müteessir olurlar:

Lâl olur elbet zebân-ı hâme-i pîçide-mûy
Kılca gamdan tab’-ı erbâb-ı suhan ‘illetlenür
22, G 54/4

Bu yüzden de şairlerin elinde söz (şiiir) ülkesinin fatihi olan kalem her şairim diyene teslim edilemez:

Hâmedir Râgıb olan fâtih-i iklim-i suhan
Lîk her dest-i heveskâra müsellemler mi olur
23, G 57/7

Şairde incelik, yetenek ve dikkat yanında himmet/gayret olmalıdır. Râgıb’ın tahmis ettiği gazelinin makta’ında Nâbî, şiiir söylemede o kadar kabiliyetli olmadığını, şiiirindeki bu ifade genişliğinin, manevî feyz hâlinde başka bir mecradan geldiğini, mana âleminde ilhamla söz söylediğini vurgularken dolaylı olarak kendini övmekle birlikte oldukça dikkatlidir. Râgıb ise daha açık bir şekilde; gayretiyle sürekli kendini geliştirdiğini, rağbet görmesi hâlinde daha da iyi olacağını ve zaten şiiirden anlayanların yaradılışındaki inceliği, kabiliyeti kabul ettiğini belirterek tahmisi tamamlar:

Bülend olmaktadır Râgıb hemîşe himmet-i tab’ıñ
Dahı bâlâsı mümkündür olursa rağbet-i tab’ıñ
Müsellemdir egerçi ehl-i tab’a dikkat-i tab’ıñ
Bu ta’bîrât vüs’unda değıldir kuvvet-i tab’ıñ
Bu feyz-i ma’nevî Nâbiye mecrâ-yı digerdendir
10, Tahmîs/V

Şair söylenenleri tekrar ve taklit etmemeli, orijinal mazmunlar bulmalı ki beğenilsin, tanzîre layık şiiirler söyleyerek çağır açsın:

Gehî bir bahr u gâhî bir zemîn-i nev ider teshîr
Kalem mülk-i suhanda husrev-i bahr u ber olmuşdur
24, G 60/2

¹³ Benzer ifade için bk: 69, G 178/1.

Râgıb bulursa edhem-i hâmeñ bulur yine
Bu tengnâda tâze tek ü tâza bir zemîn
51, G 130/5

Nezâketle dehân-ı yârdan gûş eyledim evvel
Bu şî'r-i ter 'aceb mi olsa Râgıb tâzededen tâze¹⁴
58, G 149/7

Sürekli yeni ve güzel şeyler söylemek için çaba sarf eden şair, gayretinin takdir edilmesini ister. Marifet iltifata tabidir. Şair her ne kadar yeteneği sayesinde bu iltifatı hak ediyorsa da rağbet ve takdir edilmek istediğini açıkça beyan eder. Hak ettiği değeri bulan şairin de yeni ve daha güzel söyleyişler için şevki artar:

Râgıb olsun iltifât itsün de bir 'âlî-himem
Şî'r-i pâkim gör nice tâliblenür şevketlenür¹⁵
22, G 54/6

Söz/şiiir muhabbet fidanındaki filiz gibidir. Ancak dünyada muhabbet fidanı yerine fitne dikmekle meşgul olan gammaz eksik değildir. Bu ifadeden, *şiiir fitne yaratmamalı güzellikten, gerçek sevgiden dem vurmali* sonucuna varmak mümkündür:

Ser-sebze-i nihâl-i muhabbetdedir suhan
Eksik mi gars-ı fitnede gammâze ber-zemîn
51, G 130/3

Şiiirde kelimeler/sözcükler ceset, hayâl ve mana ise can/ruh gibidir. Şair de duygu ve mana yüklü şiiiriyle/sözleriyle bazen Hz. İsa'nın ölüleri diriltlen nefesi bazen de nisan yağmurunun tabiatı canlandıran feyzi gibi sözcüklere hayat/ruh verir:

Mesîhim nutkumuñ âsârıdır mevtâ-yı elfâza
Viren geh feyz-i nîsânî viren geh mâye-i câmi
2, K /10

Sosyal hayatın esas unsuru olan insanın mutlak hakikati idrak ederek yaradılıştta kendisine yüklenen görevin farkına vararak maddî ve manevî açıdan huzur ve refaha ulaşabilmesi yolunda edinilen bilgi ve tecrübenin söz/fikir ve mana mükemmelliği ile dile getirilmesi, hikemî şiiirin özelliklerindendir. Mananın kuvveden fiile geçişi ise, fikrin (düşüncenin) söz veya tavırla dile getirilişidir. Şair de bunu yapmaya soyunmuştur. Manayı "mısr" a, düşüncüyü "şemşîr, bahr, câmi (kadeh) ve mînder" e benzeten şair; aşağıdaki beyitte hikmeti *endişe kadehindeki şarabın neşvesi* hayâlî veya manayı ise *söz perisinin şuh cilvesi* olarak görmektedir:

Neşve-i sahbâ-yı hikmet câmi-ı endişemdedir

¹⁴ Benzer ifadeler için bk: 2, K /5; 9, G 20/7; 11, G 24/6; 12, G 27/7; 16, G 39/6; 24, G 60/2; 69, G 178/1.

¹⁵ Beyitte "tâlib" ve "şevket" kelimeleri tevriyeli kullanılmıştır. *Şevket-i Buhârî* (1695) de Tâlib gibi Fars edebiyatında sebk-i Hindî şiiir tarzının önde gelen temsilcilerdendir.

Cilve-i şüh-ı perî-zâd-ı suhan şîşemdedir

13, G 31/1

Düşünce deniz gibidir. Denizde herkes inci ve cevher bulamayacağı gibi herkes de şiir söyleyemez:

İster ammâ leb ü dendânın vâsif eyleye dil
Bahr-i endîşede herkes dür ü gevher bulamaz

38, G 96/5

Koca Râgıb Paşa'nın şiirlerinde zaman zaman adını andığı, övgüyle söz ettiği Acem ve Türk şairleri, şüphesiz onun şiir anlayışında etken olmuştur. Râgıb, Acem şairlerinden Hâkânî,¹⁶ Sâib-i Tebrîzî,¹⁷ Tâlib-i Âmulî¹⁸ ve Şevket-i Buhârî¹⁹'yi, Türk şairlerinden Nâbî ve Nedîm'i anmaktadır. Özellikle de iki gazelini tahmîs ettiği Nâbî'nin etkisi hemen hemen bütün şiirlerinde hissedilmektedir (Râgıb Mehmed Paşa, 1836, s. 9-10). Râgıb, Nâbî'yi üstat kabul ettiğini ve ona bağlılığını açıkça da belirterek takipçisi olduğunu vurgular:

Dem-sâz-ı sabâ oldı Ruhâvî bize Râgıb
Dil-beste-i zincîr-i ser-i zülf-i Ruhâyız

36, G 90/8

Zaman zaman Nedîmâne söyleyişlere meyleden şair, aslında tarzının bu olmadığı imasıyla, bu yolda şiir söylemeye heveslenmemesi ve Nedîm'i tanzîre yeltenmemesi için kendine telkinde bulunur:

Aldı meydânı bu vâdîde Nedîm-i yekke-tâz
Olma çok refîre Râgıb sâha-ı tanzîrde

58, G 148/7

Sonuç olarak Râgıb'ın *Divan*'ından tespit edilen ve aşağıda maddeler halinde sıralayacağımız şiire dair görüşlerinin divan dibâcelerinde şiir hakkında birçok şair tarafından kaydedilen değerlendirmelerden pek farklı olmadığını belirtmek gerekir²⁰. Ancak zaman zaman teoride olması gerekenin veya tavsiye edilenin pratikte uygulanması, uygulayıcının yeteneği, birikimi ve gayreti nispetinde farklılık arz eder. Yani bizzat teoride şiirin tanımını vasıflarını kusursuz biçimde veren bazı şairlerin uygulamada aynı başarıyı elde edemedikleri de görülmektedir. Fakat kanaatimizce Râgıb'ın başarısı, dillerde hâlâ dolaşan vecize mahiyetindeki beyitleriyle, yaşadığı dönemde ve sonrasında etkileriyle ve sadece *Divan*'ını tetkik etmekle teslim edilecektir. Klasik Türk şiirinde nispeten Fuzûlî, Nâbî ve Râgıb gibi şairleri; maddî ve manevî refah ve huzura ulaşma yolunda ferdî veya içtimai meseleler üzerinde tefekkür etmeleri, bu tefekkür ve tecrübeyle vardıkları sonucu, zaman zaman çözüm önerileriyle sunmaları

¹⁶ 2, K /13. [*Hâkânî* (ö. 1199): İran şiirinin temel taşlarından ve kasidede üstat kabul edilen bir şairdir. Türk şairleri arasında özellikle Nefî'yi etkilemiştir.]

¹⁷ 9, G 19/9; 17, G 42/7; 22, G 55/6. [*Sâib-i Tebrîzî* (1669): İranlı şair. Tâlib ve Şevket gibi Sebk-i Hindî şiir tarzının meşhur temsilcilerindedir.]

¹⁸ 9, G 19/9; 22, G 54/6; 54, G 136/7.

¹⁹ 22, G 54/6; 8, Tahmîs.

²⁰ Geniş bilgi için bk: Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dibâceleri*: 26–32.

dolayısıyla şairlikleri yanında toplum hayatının düzenlenmesine önemli katkılar sağlayan birer teorisyen olarak da kabul etmek kanaatimizce yanlış olmaz.

- *Şiiri aletade bir sözden farklı kılan şiirde olması gereken söyleyiş güzelliğidir.*
- *Şiirde seçilen kelimeler mana ile uygunluk arz etmelidir.*
- *Şiir söylemek için yetenek, bilgi ve birikim yanında zamana ihtiyaç vardır.*
- *Şiirde hayâl zenginliği ve orijinalliği; şairde muhayyile gücü olması gerekir.*
- *Şiir halis şarap gibi neşe vermeli ve kişide değişiklik yaratmalıdır.*
- *Şiir gönül açıcı ve cezbedici olmalıdır.*
- *Şiir marifettir, bilgi ister.*
- *Şiir feyzin ürünüdür, ilham edilir. Bu ilhamın da muayyen yeri ve zamanı yoktur.*
- *Şiirde rûhânî olmalıdır. Bilinen ve görülen şeylerin söylenmesi yerine mana âleminde haber vermelidir.*
- *Şiir sihir gibidir. Kalem ise şairin elinde mucizeler yaratan araçtır.*
- *Şiir hikmettir, hakikatten haber veren İlâhî bir ilhamdır. Şairse hakikati idrâk edebilen ve bu idrâkten zevk alma kabiliyeti olandır.*
- *Şair kıvrak zekâlı olmalı, zihni “ayîne-i gîf-nümâ – dünyayı gösteren ayna” gibi hakikati görmeli ve göstermelidir.*
- *Şair “tab’-ı nâzik”tir. Yaradılıştaki nezaket, kıvraklık ve kılı kırk yaran hayâlî sayesinde benzersiz inciler, yeni mazmunlar bulan ve hoş bir tarzda sunandır.*
- *Şairler hissediş yönüyle de diğer insanlardan farklı ve üstündürler.*
- *Söz (şiir) ülkesinin fatihi kalemdir. Bu kalem de her şairim diyene teslim edilemez.*
- *Şairde incelik, yetenek ve dikkat yanında himmet/gayret olmalıdır.*
- *Şair söylenenleri tekrar ve taklit etmemeli, orijinal mazmunlar bulmalıdır.*
- *Şairin sürekli yeni ve güzel şeyler söylemek için çaba sarf etmesi gerekir.*
- *Şiir (söz), muhabbet fidanındaki filiz gibidir. Fitmeden değil güzellikten, gerçek sevgiden dem vurmaldır.*
- *Şiirde kelimeler/sözcükler ceset, hayâl ve mana ise can/ruh gibidir.*
- *Düşünce deniz gibidir. Denizde herkes inci ve cevher bulamayacağı gibi herkes de şiir söyleyemez.*

Kaynaklar

Aydiner, M, (2007), “Ragıp Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul: 34/ 403–06.

Coşkun, M, (2011), “Klasik Türk Şiirinin Poetikası Üzerine” *Bilig* 56: 57-80.

Gibb, E. J. W, (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi*, C. III-IV (çev. Ali Çavusoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara.

Kesik, B, (2009), “Koca Râgıp Paşa’nın Şiirlerinde Sebki-Hindî Tesiri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 2: 150-169.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 4, 2016, Sayfa 195-206

Râgıb Mehmed Paşa, (1252/1836), *Divân-ı Râgıb Mehmed Paşa*, Bulak Matb.,
Kahire.

Üzgör, T, (1990), *Türkçe Divan Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları,
Ankara.

Yorulmaz, H, (1998), *Koca Ragıb Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
Ankara.

